

II. PARIBIŲ KULTŪROS

Adomas Matuliaskas. Šilkografijos darbų ciklas „Vilniaus kalnų ir piliakalnių sakmės“
9. „Pamėnkalnio legenda“, šilkografija, (S/1), 2017, formatas 17 × 27 cm

Baltarusių mokslo draugija Vilniuje ir jos įnašas į gimtosios kultūros tyrinėjimą bei puoselėjimą (1918–1939)

HENRYKA ILGIEVIČ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas
ilgiewicz@mail.ru

Straipsnyje analizuojama Baltarusių mokslo draugijos Vilniuje veikla ir jos įnašas į gimtosios kultūros tyrinėjimą bei puoselėjimą (1918–1939). Draugija turėjo tikslą suburti asmenis, besidominčius baltarusių kalba, literatūra, istorija, liaudies kultūra, paskatinti juos užsiimti tų dalykų tyrinėjimu bei sklaida. Skirtingais draugijos veiklos laikotarpiais joje dalyvavo nuo 27 iki 32 narių. Draugijos nariais daugiausia buvo baltarusių mokytojai, valdininkai, literatai bei leidėjai. Draugija organizuodavo parodas, iškilmingus svarbių istorinių įvykių minėjimus, paskaitas baltarusių istorijos, literatūros, kalbos ir liaudies meno temomis, daug dėmesio skyrė leidybai baltarusių kalba, turėjo biblioteką ir muziejų, kuriuose sukaupė daug muziejinių daiktų, senųjų spaudinių ir rankraščių, svarbių baltarusių, taip pat lietuvių bei lenkų istorijai ir kultūrai. Draugija įnešė svarų indėlį į Baltarusijos istorijos ir kultūros tyrinėjimą bei sklaidą. Straipsnis paruostas remiantis archyvine medžiaga, publikuotais šaltiniais, baltarusių, lenkų ir lietuvių autorių darbais.

Esminiai žodžiai: Vilnius, Baltarusių mokslo draugija Vilniuje, Baltarusių Ivano Luckevičiaus vardo muziejus Vilniuje, tarpukario Vilniaus draugijos.

Įvadas

Šio straipsnio tikslas – chronologiškai nuosekliai išnagrinėti Baltarusių mokslo draugijos, veikusios Vilniuje 1918–1939 m., raidą, taip pat jos indėlį į baltarusių istorijos ir kultūros tyrinėjimą bei sklaidą. Artėjančios draugijos įkūrimo šimtosios metinės (1918–2018) suteikia progą prisiminti šią lietuvių skaitytojui labai mažai žinomą draugiją. Iki šiol draugijos veikla yra menkai tyrinėta. Tarpukaryje pirmųjų penkiolikos metų draugijos veiklą apžvelgė Antonas Luckevičius¹. Taip pat jis rašė

apie draugijai priklaususį Baltarusių Ivano Luckevičiaus vardo muziejų². Kaip vieną svarbiausių baltarusių kultūros įstaigų Vilniuje šį muziejų minėjo Vilniaus universiteto docentas Sewerynas Wyslouchas, rašydamas apie baltarusius Vilniaus krašte³.

Навуковага Таварыства (Даклад старшыні Ураду Беларускага Навуковага Таварыства А. Луцкевича на паседжаньні Ураду 22.XII.1932 г.). Гадавік Беларускага Навуковага Таварыства, Вільня, 1933, т. 1, р. 5–16.

2 Луцкевіч, А. Беларускі Музейі. Ів. Луцкевіча ў Вільні. Гадавік Беларускага Навуковага Таварыства, Вільня, 1933, т. 1, р. 176–182; Łuckiewicz, A. Muzeum Białoruskie im. Jana Łuckiewicza w Wilnie. *Balticostavica*, 1933, т. 1, р. 47–54.

3 Wyslouch, S. Białorusini na Ziemi Wileńskiej. *Wilno*

1 Луцкевіч, А. Пятнаццаць гадоў працы Беларускага

Po Antrojo pasaulinio karo šiame Europos regione pasikeitus valstybių sienoms ir visuomeninei santvarkai, draugija buvo primiršta. Trumpas žinias apie ją tegalima rasti lenkų istoriko Januszio Garniewicziaus straipsnyje, buvusių draugijos narių biografijose arba baltarusių autorių veikaluose, skirtuose bendrajai Baltarusijos istorijai⁴. Lietuvių istoriografijoje dažniau prisimenamas Baltarusių Ivano Luckevičiaus vardo muziejus, vadinamas Gudų mokslo draugijos muziejumi⁵.

Svarbiausi archyviniai šaltiniai, liečiantys Baltarusių mokslo draugiją, yra saugomi Lietuvos centriniame valstybės archyve. Juos sudaro Baltarusių mokslo draugijos prašymai dėl jos registravimo ir statuto patvirtinimo, draugijos statusas, pranešimai apie draugijos susirinkimus bei kitus renginius, bendrų susirinkimų ir valdybos posėdžių protokolai, draugijos veiklos planai, ataskaitos, finansinė dokumentacija, revizijos komisijos aktai, draugijos narių sąrašai ir prašymai priimti į draugiją, su draugijos bibliotekos ir muziejaus veikla susiję dokumentai, gausi susirašinėjimo su kitomis draugijomis, valstybės įstaigo-

mis bei privačiais asmenimis medžiaga ir panašūs archyviniai šaltiniai⁶.

Kai kurie draugijos dokumentai saugomi Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje⁷, iš jų nagrinėjami temai yra svarbiausi 1939–1941 m. rašyti įvairių Lietuvos įstaigų raštai dėl Baltarusių mokslo draugijos muziejaus ir bibliotekos patalpų bei fondų perėmimo⁸.

Papildomą informaciją apie Baltarusių mokslo draugiją galima rasti jos leidinio „Записы Беларускага Навуковага Таварыства“, Vilniaus mokslo bičiulių draugijos žurnalo „Ateneum Wileńskie“ bei tuo metu Vilniuje leidžiamo baltarusiško laikraščio „Калосьце“ kronikos skyriuose⁹.

Baltarusių mokslo draugijos įsteigimas ir veikla Pirmojo pasaulinio karo metais

Mintis įsteigti Baltarusių mokslo draugiją Vilniuje (brus. Беларускае навуковае таварыства ў Вільні) kilo Pirmojo pasaulinio karo pabaigoje, kada dalis dabartinės Baltarusijos žemių kartu su Lietuva įėjo į vadinaamojo Oberosto sudėtį¹⁰. Draugijos įsteigimo

i Ziemia Wileńska: Zarys monograficzny, t. 1. Wilno: Woj. Kom. Regionalny, 1930, p. 250–261.

4 Garniewicz, J. Białoruskie Towarzystwo Naukowe w Wilnie (1918–1939). *Acta Baltico-Slavica*, 1984, t. 16, p. 97–109; Szybieka, Z. *Historia Białorusi 1795–2000*, przełożył Hubert Łaskiewicz. Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, 2002, p. 332–335.

5 Keršytė, N. *Lietuvos muziejai iki 1940 metų: Lietuvos muziejų raida XVI–XX amžiaus ketvirtajame dešimtmetyje*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2003, p. 183–184; Keršytė, N. Gudų mokslo draugijos muziejus Vilniuje. *Tarp Vilniaus ir Minsko: Lietuvos-Baltarusijos pasienio istorinis-kultūrinis paveldas*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2014, p. 207–227.

6 Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 281, ap. 2, b. 1–39.

7 Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, Rankraščių skyrius (toliau – LMAVB, RS), f. 21, b. 2239; f. 163, b. 867.

8 LMAVB, RS, f. 264, b. 1400.

9 Летapis Беларускага Навуковага Т-ва. Записы Беларускага Навуковага Таварыства, Вільня, 1938, Nr. 1, p. 65–69; Białoruskie Towarzystwo Naukowe. *Ateneum Wileńskie*, 1935, t. 10, p. 567–568; 1936, t. 11, p. 813; 1937, t. 12, p. 685; 1938, t. 13, p. 353, 1939, t. 14, z. 1, p. 365; Хроніка. Калосьце, 1937, t. 3, Nr. 2 (11), p. 126; Nr. 3(12), p. 190; Хроніка: У Беларускім Навуковым Т-ве. *Калосьце*, 1938, t. 4, Nr. 2 (15), p. 127; Nr. 4 (17), p. 254; 1939, t. 4, Nr. 1 (18), p. 62; t. 5, Nr. 2(19), p. 127; Хроніка: Экспонаты Беларускага Музею на выстаўках ў Варшаве і Вільні. *Калосьце*, 1937, t. 3, Nr. 3 (12), p. 190.

10 Oberostas (vok. Ober Ost, Oberbefehlshaber der gesamten Deutschen Streitkräfte im Os-

iniciatorius buvo baltarusių visuomenės veikėjas, publicistas, archeologas ir kraštotyrininkas Ivanas Luckevičius (brus. Іван Луцкевіч, lenk. Jan Łuckiewicz, 1881–1919)¹¹. Jis suorganizavo grupę steigėjų, su kuriais parašė įstatus bei kitus reikalingus dokumentus ir įteikė juos patvirtinti vokiečių okupacinei

ten) – administracinis-teritorinis vienetas, sudarytas 1915 m. Vokietijos imperijos Rytų fronto kariuomenės okupuotose Rusijos imperijos žemėse. 1916 m. pabaigoje užėmė 108 808 km² plotą, gyveno 2,91 mln. gyventojų. Oberostas ribojosi su Rytų Prūsija, Liublino generalgubernija, Lenkijos karalyste, Rusijos imperija ir Varšuvos generalgubernija. [Žiūrėta 2016 m. lapkričio 22 d.]. Prieiga per internetą: <https://lt.wikipedia.org/wiki/Oberostas>

11 Ivanas Luckevičius (brus. Іван Луцкевіч, lenk. Jan Łuckiewicz) gimė 1884 m. sausio 29 d. Šiauliuose, geležinkelio tarnautojo šeimoje. 1890–1897 m. mokėsi Liepojos, 1897–1902 m. – Minsko gimnazijoje. Baigęs gimnaziją, studijavo archeologiją Maskvos archeologijos institute bei teisę Sankt Peterburgo universitete. Dalyvavo 1905 m. revoliuciniuose įvykiuose, buvo vienas iš Baltarusijos revoliucinės partijos – hramados (vėliau Baltarusijos socialistinės hramados) – įkūrėjų. 1906 m. nelegaliai apsigyveno Vilniuje, kur dalyvavo leidžiant baltarusių laikraščius „Naša Dolia“, „Naša Niva“, „Homan“. Pirmojo pasaulinio karo metais jis, nepaisydamas blogėjančios sveikatos (sirgo džiova), aktyviai įsijungė į politinę veiklą. Kartu su jaunesniu broliu Antonu, Vaclovu Lastovskiu ir kitais baltarusių veikėjais sukūrė Baltarusijos valstybingumo teorinius pagrindus, pasisakė už lygiateisius Baltarusijos santykius su kaimyninėmis Lietuvos, Lenkijos, Rusijos ir Ukrainos valstybėmis. Kolekcionavo knygas ir muziejinius eksponatus, susijusius su baltarusių istorija ir kultūra. 1919 m. buvo vienas iš Vilniaus baltarusių gimnazijos įkūrėjų. Mirė 1919 m. rugpjūčio 20 d. Zakoranėje, kur buvo išvykęs gydytis. Žiūrėti: Памяці Івана Луцкевіча. У першыя ўгодкі сьмерці яго. (20.8.1919–20.8.1920). Вільня, 1920; Унучак А. Наша Нива і беларуськое нацыянальнае движенне пачала ХХ в. *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, 2011, t. 12, p. 172–180.

administracijai Vilniuje. Vokiečiai, turėdami savų politinių sumetimų, palaikė baltarusių iniciatyvą. 1918 m. sausio 23 d. draugija buvo įregistruota ir gavo leidimą veikti. Tų pačių metų sausio 26 d. įvyko pirmasis draugijos susirinkimas, kuriame buvo išrinktos valdyba ir revizijos komisija. Pirmąją valdybą sudarė pirmininkas Kazimieras Schafnagelis, vicepirmininkas ir muziejaus vedėjas Ivanas Luckevičius, išdininkas Dominykas Siemaška, sekretorius Vaclovas Lastovskis, bibliotekininkė Julijona Moenke, valdybos nariai Antonas Luckevičius ir Eduardas Mackevičius. Draugija galėjo veikti Vilniaus mieste ir apskrityje¹². Pirmaisiais veiklos metais draugija turėjo 27 narius, tačiau tik nedaugelis iš jų dalyvavo draugijos veikloje. Kiti nariai dėl gyvenimo karo metais sunkumų ir kitų priežasčių mažai domėjosi draugijos veikla ir greitai paliko jos gretas¹³.

Draugija turėjo tikslą suburti asmenis, besidominčius baltarusių kalba, literatūra, istorija, liaudies kultūra, paskatinti juos užsiimti tų dalykų tyrinėjimu bei sklaida. Ji taip pat rūpinuosi įsteigti biblioteką ir muziejų, kuriuose sukaupti fondai turėjo palengvinti mokslinį ir šviečiamąjį darbą ir kartu prisidėti prie kultūros paveldo išsaugojimo. Pradžią draugijos muziejui ir bibliotekai davė turtingi J. Luckevičiaus asmeniniai rinkiniai, kuriuos jis 1918 m. gegužės mėnesį padovanojo draugijai. Perėmusi J. Luckevičiaus sukauptas kultūrinės vertybes, draugija skubėjo jas panaudoti propaguoti baltarusių liaudies kultūrai. Pa-

12 Verzeichniser Mitgliederes Weissruthenischen Wissenschaftlichen Vereins, LVCA, f. 281, ap. 2, b. 11, l. 7; Луцкевич, А. Пятнаццаць гадоў працы ..., p. 5–6.

13 Členy [Baltarusių mokslo draugijos Vilniuje pirmieji nariai], LCVA, f. 281, ap. 2, b. 11, l. 8.

dedant atliekantiems karo tarnybą Vilniuje vokiečių specialistams, buvo suruoštos parodos Vilniuje ir Minske, kuriose buvo eksponuojami baltarusių tautiniai drabužiai ir liaudies meno dirbiniai. Parodos atliko svarbų vaidmenį propaguojant baltarusių liaudies kultūrą, bet pačiai draugijai jos buvo gana nuostolingos, nes eksponuoti Minske unikalūs muziejiniai daiktai, gabenami atgal į Vilnių, pradingo¹⁴.

Draugija taip pat skyrė daug dėmesio besikuriančioms baltarusių mokykloms. Pirmoji baltarusiška mokykla Vilniuje buvo atidaryta 1915 m. lapkričio mėnesį. Po metų Oberosto teritorijoje veikė aštuonios baltarusiškos mokyklos, o vokiečių okupacijos pabaigoje – jau 89. 1919 m. pradžioje Vilniuje pradėjo veikti baltarusiška gimnazija (brus. Беларуская Гимназія ў Вільні, Віленская Беларуская Гимназія, lenk. *Wileńskie Gimnazjum Białoruskie*). Besikuriančios baltarusių mokyklos susidurdavo su dideliais sunkumais: trūko mokytojų, vadovėlių, būtiniausių mokymo priemonių¹⁵. Be to, tarp baltarusių veikėjų nebuvo sutarimo, kokius naudoti rašmenis, vieni pasisakė už kirilicą, kiti – už lotynišką raidyną. Vokiečių okupacijos metais visi vieši skelbimai ir potvarkiai baltarusių kalba buvo spausdinami lotyniškais rašmenimis. Tad, steigiant baltarusiškas mokyklas,

dažnai išskildavo klausimas, kokių raidžių jose mokyti. Baltarusių mokslo draugija apsvarsčiusi šį klausimą pasiūlė kompromisinę išeitį – pradinėse klasėse vaikus mokyti tokios abėcėlės, kokią pasirinktų tėvai, bet vyresnėse klasėse būtinai mokyti skaityti ir rašyti kirilica¹⁶. Kai kurie draugijos nariai (Antonas Luckevičius, Janas Stankevičius, Bronislovas Taraškevičius) patys rašė vadovėlius arba juos redagavo, kiti stengėsi aprūpinti besikuriančias baltarusiškas mokyklas baltarusiškomis knygomis ir spaudos leidiniais ir tuo būdu skleisti liaudies masėse tautines idėjas¹⁷.

Baltarusių mokslo draugija 1919–1921 metais

1918 m. antroje pusėje Baltarusių mokslo draugijos Vilniuje veikla apmirė. Patys aktyviausi jos veikėjai įsitraukė į politinę veiklą ir nepriklausomos Baltarusijos Liaudies Respublikos kūrimą¹⁸. Draugijos veikla

14 Луцкевич, А. Пятнаццаць гадоў працы..., p. 6; Łuckiewicz, A. Muzeum Białoruskie im. Jana Łuckiewicza w Wilnie. *Balticoslavica*, 1933, t. 1, p. 51–52.

15 Szybieka, Z. *Historia Białorusi 1795–2000*, przełożył Hubert Łaszkiwicz. Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, 2002, p. 186–189; Pukszo, A. *Między stołecznością a partykularyzmem: Wielonarodowościowe społeczeństwo Wilna w latach 1915–1920*. Toruń: Europejskie Centrum Edukacyjne, 2006, p. 126–130.

16 А. Л. [Луцкевич Антон]. Признание правоў беларускае мовы падчас сусьветнае вайны. Гадавік Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1933, t. 1, p. 61–62; Унучак, А. Наша Нива..., p. 172–180.

17 Луцкевич, А. Пятнаццаць гадоў працы ..., p. 8; *Bielaruski prawapis / A. Łuckiewicz i J. Stankiewicz*. Wilnia: Wydannie Bielaruskaha Kamitetu, 1918; *Siejbit: druha ja, pašla lementara, čytanka dla pačatkowych škoł / zlažyŭ i wydaŭ W. Łastoŭski*. Wilnia: Drukarnia M. Kuchty, 1918; *Bielaruskaja hramatyka dla škoł / napisau B. Taraškiewicz*. Wilnia: Wyd. Bielaruskaha Kamitetu, 1918.

18 Baltarusijos Liaudies Respublika (brus. Беларуская Народная Рэспубліка) paskelbta Minske 1918 m. kovo 25 d. Egzistavo vokiečių okupuotoje Baltarusijos teritorijoje. Vokietijai pasirašius kapituliacijos sutartį ir pradėjus trauktis iš okupuotų teritorijų, Raudonoji armija 1918 m. lapkričio 17 d. pradėjo puolimą Baltarusijoje, o gruodžio 10 d. užėmė Minską. Baltarusijos Liaudies Respublikos vyriausybė

trumpam atgijo tiktai 1919 m. pavasarį, kada Vilniuje šeimininkavo bolševikai ir kilo pavojus, kad jos muziejaus rinkiniai gali būti nacionalizuoti. Sunerimęs dėl rinkinių likimo, tada jau sunkiai sergantis J. Luckevičius 1919 m. kovo 31 d. sušaukė draugijos valdybos posėdį, į kurį be jo paties atvyko valdybos narė Julijona Monenke bei trys revizijos komisijos nariai: Halenkevičius, Michalina Rychter ir Janas Stankevičius (brus. Ян, Янка Станкевіч, 1891–1976). Jie aptarė draugijos muziejinių rinkinių gelbėjimo klausimą ir nutarė 1919 m. balandžio 3 d. sušaukti visuotinį draugijos narių susirinkimą, išrinkti naująją valdybą ir pavesti jai įteikti Lietuvos ir Baltarusijos Tarybų Socialistinės Respublikos¹⁹ vyriausybei protesto raštą. Kadangi didesnė dalis 1918 m. priimtų draugijos narių apleido jos gretas jų vieton priimta 17 naujų. Daugiausia tai buvo dirbusieji baltarusių mokyklose mokytojai²⁰. Nežinia ar draugija spėjo įteikti bolševikų vyriausybei protesto raštą, o jeigu įteikė, tai koks buvo

po nepavykusių derybų su sovietine vyriausybe dėl Baltarusijos Liaudies Respublikos pripažinimo apleido Minską, kuris tapo 1919 m. sausio 1 d. paskelbtos Baltarusijos Tarybų Socialistinės Respublikos sostine. Žiūrėti: Szybieka, Z. *Historia Białorusi* ..., p. 211–234.

19 Lietuvos–Baltarusijos Tarybų Socialistinė Respublika (*Litbelas*, rus. Литовско-Белорусская Советская Социалистическая Республика, Советская социалистическая республика Литвы и Белоруссии, brus. Літоўска-Беларуская Савецкая Сацыялістычная Рэспубліка) – bolševikų įkurta tarybinė respublika 1919 m. vasario–rugpjūčio mėn. egzistavusi Baltarusijos ir dalies Lietuvos teritorijoje, užimtoje Raudonosios armijos. [Žiūrėta 2016 m. lapkričio 29 d.]. Prieiga per internetą: <https://lt.wikipedia.org/wiki/Litbelas>

20 Луцкевич, А. Пятнаццаць гадоў працы ..., p. 9.

atsakymas. Žinoma tik, kad muziejiniai draugijos rinkiniai nebuvo nacionalizuoti iki 1919 m. balandžio 19–21 dienos, kada lenkų kariuomenė išvijo bolševikus iš Vilniaus²¹.

1919 m. kovo ir balandžio mėnesį trumpam pagyvėjusi draugijos veiklavėliau vėl apmirė dėl Lenkijos karo su Sovietine Rusija ir sunkios padėties karo nuniokotame krašte. Didelę netektį draugija patyrė netekusi savo įkūrėjo ir aktyvaus nario I. Luckevičiaus, kuris mirė 1919 m. rugpjūčio 20 d. Zakopanėje, kur buvo nuvykęs gydytis²².

Draugijos veikla vėl atgijo kai tik padėtis Vilniuje šiek tiek stabilizavosi. 1920 m. lapkričio mėnesį likę Vilniuje draugijos nariai sušaukė visuotinį susirinkimą ir išrinko naują valdybą. Draugijos pirmininku tapo Vaclovas Ivanovskis (brus. Вацлаў Іваноўскі, 1880–1943), vicepirmininku – Mykolas Kachanovičius (brus. Міхаіл Кахановіч, 1882–1934), sekretoriumi – Maksimas Hareckis (brus. Максім Гарэцкі, 1893–1938), išdinininku – kunigas Adomas Stankevičius (brus. Адам Станкевіч, 1892–1949), valdybos nariu – Bronislovas Taraškevičius (brus. Браніслаў Тарашкевіч, 1892–1938). Naujieji valdybos nariai 1920 m. lapkričio

21 Łossowski, P. *Konflikt polsko-litewski 1918–1920*. Warszawa: W-wo „Książka i Wiedza”, 1996, p. 41–46, 52–55; Gierowska-Kałuż, J. *Zarząd Cywilny Ziemi Wschodnich (19 lutego 1919–9 września 1920)*. Warszawa: Wydawnictwo Neriton Instytut Historii PAN, 2003, p. 49–55; Śleszyński, W. *Bezpieczeństwo wewnętrzne w polityce państwa polskiego na ziemiach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej*. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN, Instytut Historii Uniwersytetu w Białymstoku, Oficyna Wydawnicza Rytm, 2007, p. 46–57.

22 Памяці Івана Луцкевіча. У першыя ўгодкі сьмерці яго. (20.8.1919–20.8.1920). Вільня, 1920.

8 d. įteikė Vidurio Lietuvos vidaus reikalų departamentui prašymą perregistruoti draugiją²³.

Atgimusi draugija panašiai kaip ir pirmaisiais veiklos metais daug dėmesio skyrė baltarusių kalbos sunorminimui bei vadovėlių baltarusių mokykloms paruošimui. Taip pat ji siekė pritraukti naujus narius ir išplėsti veiklą. Draugijos padėtis žymiai palengvėjo gavus patalpas buvusiam Bazilijonų vienuolyno pastate Aušros Vartų gatvėje. 1921 m. į šias patalpas perkelti muziejaus ir bibliotekos fondai bei draugijos būstinė, kurie prieš tai glaudėsi baltarusių laikraščių redakcijose. Pagerbiant mirusį draugijos ir muziejaus įkūrėją Ivaną Luckevičių muziejui buvo suteiktas jo vardas (brus. Беларускі музей імя Івана Луцкевіча ў Вільні, lenk. *Muzeum Białoruskie im. Jana Łuckiewicza w Wilnie*)²⁴. Muziejaus fondų tvarkymu ir ekspozicijų įrengimu apsiėmė rūpintis A. Luckevičius. 1921 m. jis buvo išrinktas draugijos pirmininku²⁵.

23 Do Departamentu Spraw Wewnętrznych. Podanie Białoruskiego Towarzystwa Naukowego. Wilno, 8 listopada 1920 r., LCVA, f. 281, ap. 2, b. 1, l. 2.

24 Луцкевич, А. Пятнаццаць гадоў працы ..., p. 9–11.

25 Antonas Luckevičius (brus. Антон Іванавіч Луцкевіч, lenk. Antoni Łuckiewicz) – rašytojas, publicistas, politikas, visuomenės veikėjas, jaunesnysis Ivano Luckevičiaus brolis. Gimė 1884 m. sausio 29 d. Šiauliuose, kur jo tėvas dirbo geležinkelio tarnautoju. 1902 m. baigė Minsko gimnaziją, vėliau studijavo fiziką ir matematiką Sankt Peterburge, po to teisę Tartu universitete. Studijų metais įsitraukė į politinę veiklą, priklausė Baltarusijos revoliucinei (socialistinei) hramadai, buvo suimtas už nelegalios literatūros platinimą. 1906 m. pradėjo dirbti baltarusių laikraščio „Naša Niva“ redakcijoje Vilniuje. Pirmojo pasaulinio karo metais dirbo Baltarusių nukentėjusių nuo karo šelpiti komitete, kartu su broliu Ivanu ir kitais baltarusių veikėjais

Baltarusių mokslo draugija Vilniuje 1922–1939 metais

Naujasis etapas Baltarusių mokslo draugijos gyvenime prasidėjo 1922 m., Vilniui patekus į Lenkijos valstybės sudėtį. Tarpukaryje Lenkijos Respublika buvo daugiatautė šalis. 1931 m. visuotinio gyventojų surašymo duomenimis, joje gyveno 32 mln. gyventojų (100 proc.), iš kurių lenkai sudarė 68,9 proc., ukrainiečiai – 13,9 proc., žydai – 8,6 proc., baltarusiai – 3,1 proc., vokiečiai – 2,3 proc., kiti – 3,2 proc. visų gyventojų. Pačiame Vilniuje tuo metu gyveno 195 071 (100 proc.) gyventojų, iš kurių buvo 128 628 (65,9 proc.) lenkų, žydų – 54 596 (28 proc.), rusų – 7 372 (3,8 proc.), baltarusių – 1 737 (0,9 proc.), lietuvių – 1 579 (0,8 proc.), kitų – 1 159 (0,6 proc.)²⁶. Esant tokiai gyventojų tautinei sudėčiai,

aktyviai dalyvavo paskelbiant ir kuriant Baltarusijos Liaudies Respubliką, 1918–1919 m. buvo BLR Ministras Pirmininkas ir užsienio reikalų ministras. Žlugus BLR, gyveno Vilniuje, 1921 m. tapo Baltarusių nacionalinio komiteto Vilniuje vadovu, aktyviai dalyvavo Baltarusių mokslo draugijos ir Baltarusių I. Luckevičiaus vardo muziejaus veikloje, dirbo Vilniaus baltarusių gimnazijoje. Išleido nemažai knygų, brošiūrų ir straipsnių apie baltarusių istoriją, raštą, tautinį atgimimą, literatūrą. Antrojo pasaulinio karo metais sovietams užėmus Vilnių, 1939 m. rugsėjo 30 d. suimtas NKVD ir išvežtas į Minską, nuteistas aštuoneriems metams kalėjimo, mirė 1942 m. kovo 23 d. Saratovo srityje. Žiūrėti: Bergman, A. *Sprawy białoruskie w II Rzeczypospolitej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1984, p. 166–195; Szybieka, Z. *Historia Białorusi...*, p. 333–334; Адамкович, А. *Белорусы ў Літве: учора і сёння*, кн. 1: Вільня, Вільня: Таварыства беларускай культуры ў Літве, 2010, p. 52–57; Унучак, А. *Наша Нива і беларусскае нацыянальнае движенне...*, p. 172–180.

26 *Drugi Powszechny Spis Ludności z dn. 9 XII 1931 r.: mieszkania i gospodarstwa domowe, ludność, stosunki zawodowe: miasto Wilno*. Warszawa, 1937, p. 22, tabe-

atkurtos Lenkijos vyriausybė susidūrė su sudėtingomis tautinių mažumų problemomis, kurias ne visada pavykdavo sėkmingai išspręsti. Sudėtingai klostėsi santykiai ir su baltarusių tautine mažuma. Tautinius ir socialinius prieštaravimus gilino ekonominiai sunkumai, ypač jaučiami pokario, paskui pasaulinės ekonominės krizės metais. Juos taip pat komplikavo agresyvi kaimyninių šalių, visų pirma Sovietų Sąjungos politika. Siekdama savo tikslų, TSRS kurstė tautinių mažumų antilenkiškas nuotaikas ir palaikė organizacijas, kurios vykdė Lenkijos teritorijoje ardomąją veiklą. Ypač aktyviai veikė įkurta 1923 m. Vilniuje nelegali Vakarų Baltarusijos komunistų partija. Naudodamasi Tarybų Sąjungos pagalba ir lenkų politikų klaidomis, ji išvystė antilenkišką propagandą ir sugebėjo sustiprinti savo įtaką kai kurioms baltarusių organizacijoms. Komunistinės ideologijos įtakos neišvengė ir kai kurie Baltarusių mokslo draugijos nariai²⁷.

Nežiūrint sudėtingų politinių aplinkybių ir santykinai mažo baltarusių gy-

ventojų skaičiaus Vilnius tuo metu buvo svarbus baltarusių švietimo ir kultūros centras. Jame veikė baltarusių mokyklos, įvairios švietimo, kultūros, ūkio ir jaunimo organizacijos, buvo leidžiamos knygos ir periodiniai leidiniai²⁸. Raštingumo tarp baltarusių liaudies masių plitimas, inteligentijos gausėjimas, o taip pat kitų baltarusių organizacijų įsteigimas palengvino Baltarusių mokslo draugijos veiklą. 1925 m. gegužės 5 d. buvo patvirtintas naujas draugijos statutas, o gegužės 18 d. draugija įtraukta į draugijų ir organizacijų sąrašą 278-uju numeriu²⁹.

Draugijos narių skaičius svyravo nuo 27 iki 32 asmenų. Daugiausia jais tapdavo baltarusių mokytojai, valdininkai, literatai, leidėjai, rečiau – katalikų ir stačiatikių dvasiškiei. Remiantis išlikusiais narių sąrašais ir kitais dokumentais, pavyko nustatyti virš šimto asmenų, kurie 1918–1939 m. ilgiau ar trumpiau buvo draugijos nariais. Deja, kai kurių paminėtos tik pavardės, nežinomi net vardai, o kartais net inicialai³⁰. Be to, perso-

la 10 (Statystyka Polski. Główny Urząd Statystyczny. Seria C. Zeszyt 48); Czubiński, A. *Historia Polski XX wieku*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2000, p. 136–137.

27 Januszewska-Jurkiewicz, J. *Stosunki narodowościowe na Wileńszczyźnie w latach 1920–1939*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2011; Śleszyński, W. *Bezpieczeństwo wewnętrzne w polityce państwa polskiego na ziemiach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej*. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN, Instytut Historii Uniwersytetu w Białymstoku, Oficyna Wydawnicza Rytm, 2007; Wołkonowski, J. *Stosunki polsko-żydowskie w Wilnie i na Wileńszczyźnie 1919–1939*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2004; Wysłouch, S. Rola Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi w ruchu narodowym Białorusinów w Polsce. *Rocznik Instytutu Naukowo-Badawczego Europy Wschodniej*, Wilno 1933, t. 1, p. 174–240.

28 Луцкевич, А. Як вучыць у новай школе? : уварі для вучыцалёў беларускіх сярэдніх школ, апрацаваў А. Луцкевич. Вільня: Выданьне Віленскае беларускае гімназіі, 1923; Wysłouch, S. Białorusini na Ziemi Wileńskiej. *Wilno i Ziemia Wileńska: Zarys monograficzny*, t. 1. Wilno: Woj. Kom. Regionalny, 1930, p. 250–261; Поклад Т., Выхаванне нацыянальнага і грамадзянскага ідэнтэтыту ў Віленскай Беларускай гімназіі. *Vilniaus kultūrinis gyvenimas 1900–1940*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, p. 195–203; Адамкович, А. Белорусы ў Літве ..., p. 19–78.

29 Statut Białoruskiego Towarzystwa Naukowego, LCVA, f. 281, ap. 2, b. 2, l. 2.

30 Členy [Baltarusių mokslo draugijos Vilniuje pirmieji nariai], LCVA, f. 281, ap. 2, b. 11, l. 8; Пратакол гадавога сходу Беларускага Навуковаго Товариства ў Вільні, вул. Востробрамская 9, 5-го сакавіка 1933 году, LCVA, f. 281, ap. 2, b. 9, l. 67–78; Сьпіс

nalinė draugijos sudėtis dažnai keitėsi. Vieni buvo išbraukiami iš sąrašų, nes nemokėjo nario mokesčio, kiti išvykdavo iš Vilniaus ir nutraukdavo ryšius su draugija. Didžiausia narių kaita buvo sunkiais pokario metais. Iš 27 narių, priimtų 1918 m., vėliau draugijoje beliko vos keli asmenys (A. Luckevičius, J. Stankevičius, V. Taločka). Nemažai aktyvių narių draugija prarado XX a. trečiojo dešimtmėsio pabaigoje, kada Lenkijos vyriausybė sugriežtino politiką kairiųjų partijų atžvilgiu. Kai kurie Baltarusijos mokslo draugijos nariai, susiję su tomis partijomis, tada buvo suimti ir nuteisti laisvės atėmimu. 1927 m. taip pat buvo suimtas draugijos pirmininkas A. Luckevičius. Jis buvo kaltinamas bendradarbiavimu su Baltarusijos valstiečių-darbininkų hramada³¹, tačiau buvo

išteisintas ir paleistas. Kai kurie nuteisti baltarusių veikėjai (Bronislovas Taraškevičius, Ignatas Dvarčaninas), jiems patiems sutikus, buvo iškeisti į Lenkijos piliečius, kalėjusius TSRS, kiti (Mykolas Kachanovičius, Simonas Rak-Michailovskis) patys išvyko į Sovietų Sąjungą. Atvykę iš Lenkijos į TSRS, baltarusių veikėjai iš pradžių buvo sutinkami labai palankiai, gaudavo geras tarnybas Minske arba Maskvoje, tačiau greitai susidurdavo su rūsčia sovietine realybe. Po kelių metų jie visi buvo suimti, kalinti sovietų kalėjimuose ir lageriuose, o vėliau – sušaudyti³².

Pirmininko ir eilės narių suėmimas sukėlė laikiną draugijos krizę, bet ji greitai

сяброў Беларускага Навуковага Товариства на 20. II.1928, LCVA, f. 281, ap. 2, b. 11, l. 1; Сьпіс сяброў Беларускага Навуковага Товариства на 1. I.1933, LCVA, f. 281, ap. 2, b. 11, l. 4; Сьпіс сяброў Беларускага Навуковага Товариства ў Вільні зложаны ўрадом товариства 7. IV.1934, LCVA, f. 281, ap. 2, b. 11, l. 5.

31 Baltarusijos valstiečių-darbininkų hramada (brus. Беларуская Сялянска-Работніцкая Грамада, lenk. *Białoruska Włościańsko-Robotnicza Hromada*) buvo įkurta 1925 m. birželio 24 d. skilus Baltarusių atstovų klubui Lenkijos Respublikos seime. 1926 m. gegužės 12 d. partijos (hramados) tarybos (Rados) posėdyje buvo patvirtintas jos statusas ir priimta programa. Partijos Centro komiteto pirmininku buvo išrinktas B. Taraškevičius, jo pavaduotoju – Simonas Rak-Michailovskis, Centro komiteto nariais – Pavelas Vološinas ir Piotras Miatla. Partijos veikėjai pasisakė už visų baltarusiškų žemių suvienijimą vienoje valstybėje (turėta galvoje vakarų baltarusių gyvenamų žemių prijungimą prie Baltarusijos TSR), darbininkų ir valstiečių sąjungos bei darbininkų-valstiečių vyriausybės sudarymą, žemės ir mokesčių reformą, lenkų dvarininkų ir buvusių Lenkijos karių žemės išdalijimą baltarusių valstiečiams be išpirkos, socialines darbo žmonių teises

ir politines laisves. Hramada darė įtaką daugeliui politinių ir kultūrinių baltarusių organizacijų, tarp jų – Baltarusių nacionaliniam komitetui Vilniuje, o pačioje hramadoje, ypač jos vadovybėje, stiprėjo Vakarų Baltarusijos komunistų partijos įtaka. Sumerimusi Lenkijos vyriausybė 1927 m. suėmė aktyviausius Baltarusių valstiečių-darbininkų partijos (hramados) veikėjus ir uždraudė partijos veiklą. Likę laisvėje, partiečiai toliau tęsė veiklą nelegaliai. [Žiūrėta 2016. gruodžio 6 d.] Prieigos per internetą: https://pl.wikipedia.org/wiki/Bia%C5%82oruska_W%C5%82o%C5%9Bcia%C5%84sko-Robotnicza_Hromada; http://www.archyvai.lt/lt/fondai/neprofiliniai_dokumentu_fondai/lcva_f365_pazyma.html

32 Bergman, A. *Sprawy białoruskie ...*, p. 166–248; Dvarčanin Ignat (Ignatas Dvarčaninas), gimęs 1895 m. birželio 8 d. Pagiriuose (Zietelos rajonas), miręs 1937 m. gruodžio 8 d., baltarusių politikas, literatūros tyrinėtojas. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 5. Vilnius, 2004, p. 240; Lapinskienė, A. Taraškevič Branislav (Branislavas Taraškevičius), gimęs 1892 m. sausio 20 d. Maciuliškėse (dabar Vilniaus r. savivaldybė), miręs 1938 m. lapkričio 29 d. Kurapatuose prie Minsko, baltarusių visuomenės ir politikos veikėjas, filologas, vertėjas. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 28. Vilnius, 2013, p. 499; Адамкович, А. Белорусы ў Літве ..., p. 58–63; [Žiūrėta 2016 m. gruodžio 6 d.], prieiga per internetą; https://pl.wikipedia.org/wiki/Micha%C5%82_Kochanowicz

buvo įveikta įtraukus į valdybą naujus narius, tokius kaip Mikalojus Iljaševičius (brus. Мікалай Ільяшэвіч), Vincentas Griškevičius (brus. Вінцэнт Грышкевіч), Mikalojus Škelionakas (brus. Мікалай Шкялёнак, Шкелёнак, 1899–1946 arba 1947) ir kiti. Draugijos pirmininku 1928–1931 m. buvo inžinierius Antonas Nekanda-Trepka (brus. Антон Неканда-Трэпка, 1877–1942), kuris 1924–1927, 1932–1939m. vykdė draugijos išdininko pareigas. Atgavęs laisvę, A. Lukaševičius iki pat Antrojo pasaulinio karo vadovavo Baltarusių Ivano Lukaševičiaus vardo muziejui. 1932 m. jis pakartotinai buvo išrinktas Baltarusių mokslo draugijos pirmininku³³.

Naujų narių atėjimas leido draugijai išvystyti žymiai aktyvesnę veiklą. Pagrindinis dėmesys ir toliau buvo skiriamas baltarusių kalbos, literatūros, istorijos ir liaudies kultūros tyrinėjimui ir sklaidai, kadangi tie dalykai turėjo didelę reikšmę baltarusių tautinio tapatumo formavimui ir palaikymui. Geriau organizuoti draugijos darbui buvo įkurtos keturios draugijos sekcijos: 1. Literatūros ir meno (vadovai Stanislovas Stankevičius, Teodoras Iljaševičius); 2. Kalbotyros (vadovas Janas Stankevičius); 3. Kraštotyros ir turizmo (vadovas Mikalojus Iljaševičius); 4. Istorijos

(vadovas Mikalojus Škelionakas). Be to, buvo sudaryta Muziejaus taryba, kartais vadinama Muziejaus sekcija³⁴.

Sekcijų nariai domėjosi savo mokslo sričių pasiekimais, pasinaudodami draugijos muziejaus ir bibliotekos fondais, ruošė pranešimus, kuriuos skaitė sekcijų arba bendruose draugijos narių posėdžiuose. Našiai dirbo Literatūros ir meno sekcija. 1936–1937 m. jos nariai paruošė ir perskaitė draugijos posėdžiuose nemažai pranešimų, skirtų baltarusių rašytojų ir poetų kūrybai: „Aleksandro Jelskio baltarusiška kūryba“, „Nebaigti ir nepublikuoti Jankos Kupalos kūriniai“, „Zigmantas Nagrodzkiis ir jo kūriniai baltarusių kalba“, „Natalijos Arsenjevos kūryba“, „Maksimo Tanko kūryba“³⁵. Kartais šios sekcijos posėdžius paįvairindavo baltarusių poetų ir dainininkų pasirodymai. Pavyzdžiui, 1937 m. gegužės 18 d. posėdyje susirinkusieji nariai ir svečiai išklausė A. Luckevičiaus pranešimą „Svarbiausieji baltarusių kultūrinio gyvenimo faktai (literatūra, muzika, dailė)“, o po to žinomo dainininko Mykolo Zabejdos-Sumickio (brus. Міхаіл Забэйда-Суміцкі, 1900–1981) atliekamų baltarusių liaudies dainų³⁶. 1939 m. gegužės 14 d. sekcijos posėdyje (tai buvo paskutinis žinomas Literatūros ir meno sekcijos posėdis) dalyvavęs baltarusių poetas Maksimas Tankas (brus. Максім Танк, tikrasis vardas ir pavardė

33 Białoruskie Towarzystwo Naukowe do Pana Starosty Grodzkiego w Wilnie, Wilno, 13 stycznia 1936 [Zawiadomienie o składzie osobowym zarządu], LCVA, f. 281, ap. 2, b. 16, l. 20; Białoruskie Towarzystwo Naukowe do Pana Starosty Grodzkiego m. Wilna, [Zawiadomienie o składzie osobowym zarządu], LCVA, f. 281, ap. 2, b. 16, l. 31; Пратакол агульнага давадовага сходу сяброў Беларускага Навуковага Товаристваў Вільні Беларускага Навуковага Товаристваў Вільні 15 красавіка 1934 году, LCVA, f. 281, ap. 2, b. 9, l. 69–78.

34 Białoruskie Towarzystwo Naukowe. *Ateneum Wileńskie*, 1935, t. 10, p. 567–568; Летаніс Беларускага Навуковага Т-ва. Запісы Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1938, p. 67–69.

35 Białoruskie Towarzystwo Naukowe. *Ateneum Wileńskie*, 1937, t. 12, p. 685; Летаніс Беларускага Навуковага Т-ва..., p. 67; Хроніка. Калосьсе, 1937, t. 3, Nr. 2 (11), p. 126.

36 Хроніка. Калосьсе. 1937, t. 3, Nr. 3(12), p. 190.

Яўген Іванавіч Скурко, 1912–1995) skaitė naujausius savo kūrinis³⁷.

Kalbotyros sekcijos posėdžiuose pranešimus dažniausiai skaitė jos vadovas J. Stankevičius, kuris dirbo Stepono Batoro universitete baltarusių kalbos lektoriumi. Pranešimuose „Pavardės su galūne -la“, „XIII a. pabaigos Rygos miestiečių laiško Vitebsko kunigaikščiai kalba“, „Baltarusių kalbos istorija“, „Baltarusių kalbos reikalai“ jis aptarinėjo baltarusių kalbos istorijos bei baltarusių bendrinės kalbos sunorminimo klausimus³⁸.

Kraštotyros ir turizmo sekcija buvo parengusi plačią veiklos programą, kurioje buvo numatyta organizuoti pažintines keliones ir kraštotyris ekspedicijas, organizuoti surinktos medžiagos parodas, tačiau dėl lėšų stokos teko daugelio planų atsisakyti. 1930 m. pavasarį sekcijos nariai suorganizavo Baltarusių I. Luckevičiaus vardo muziejaus patalpose paveikslų, piešinių ir fotografijų parodą. Parodai atrinkti tokie paveikslai, piešiniai ir fotografijos, kuriuose buvo įamžinti baltarusių liaudies atstovai bei būdingi liaudies architektūrai statiniai. Piešinius parodai paskolino Juozapas Drozdovičius (parodai pasibaigus, šiuos piešinius įsigijo Baltarusių I. Luckevičiaus vardo muziejus), paveikslus – Piotras Sergijevičius, fotografijas – Vladislovas Grinevičius. Parodą aplankė virš 300 žmonių. Apie vėlesnę sekcijos veiklą trūksta žinių. Žinoma tik tai, kad sekcijos vadovas M. Iljaševičius skaitydavo pranešimus

kraštotyros temomis bendruose draugijos susirinkimuose³⁹.

Istorijos sekcijos narius labiausiai domino Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės baltarusiškų žemių bei baltarusių tautinio judėjimo istorija. Jos nariai dalyvavo VI visuotiniame Lenkijos istorikų suvažiavime, kuris vyko 1935 m. rugsėjo 17–20 dienomis Vilniuje. Suvažiavime A. Luckevičius perskaitė pranešimą „Baltarusiai narodnikai ir jų organas *Homan*: Baltarusių politinės ideologijos raida XIX amžiuje“, o Vincentas Griškevičius – pranešimą „Baltarusiškų žemių vaidmuo Lenkijos-Lietuvos unijose“⁴⁰. Vėlesniais metais sekcijos nariai užsiėmė Baltarusijos istorijos periodizacija ir istorinių tyrimų programos sudarymu. 1938 m. sekcijos posėdžiuose buvo išklausti ir aptarti pranešimai: A. Luckevičiaus „Baltarusijos revoliucinė (socialistinė) hramada. Datos ir faktai“, M. Škelionako „Mindaugo valstybės susikūrimas“, Tado Kostrubos „Kada atsirado baltarusių tauta“, Sergejaus Pavlovičiaus „Iš Baltarusijos stačiatikių bažnyčios istorijos“⁴¹.

Pranešimai skaityti ne tik sekcijų posėdžiuose, bet ir bendruose draugijos narių susirinkimuose bei renginiuose, skirtuose

37 Хроніка: У Беларускам Навуковым Т-ве. Калосьсе, 1939, т. 5, № 2 (19), p. 127.

38 Białoruskie Towarzystwo Naukowe. *Ateneum Wileńskie*, 1938, t. 13, p. 353, 1939, t. 14, z. 1, p. 365; Летаніс Беларускага Навуковага Т-ва..., p. 67.

39 Програмін Турыстычна-Краязнаучае Секцыі пры Беларускам Навуковым Таварыстве ў Вільні, LCVA, f. 281, ар. 2, б. 6, л. 3; Луцкевич, А. Пятнаццаць гадоў працы ..., p. 15.

40 Białoruskie Towarzystwo Naukowe. *Ateneum Wileńskie*, 1936, t. 11, p. 813; VI Powszechny Zjazd Historyków Polskich, *Ateneum Wileńskie*, 1936, t. 11, p. 816–819.

41 Białoruskie Towarzystwo Naukowe. *Ateneum Wileńskie*, 1937, t. 12, p. 685; 1938, t. 13, p. 353; 1939, t. 14, z. 1, p. 365; Летаніс Беларускага Навуковага Т-ва..., p. 67–38; Хроніка: У Беларускам Навуковым Т-ве. Калосьсе, 1938, т. 4, № 2 (15), p. 127; № 4 (17), p. 254.

paminėti nusipelnusiems politikos ar kultūros veikėjams. Galima paminėti 1925 m. kovo 25 d. Vilniaus baltarusių gimnazijos salėje įvykusį iškilmingą vakarą, skirtą Pranciškaus Skorinos spaustuvės Vilniuje įsteigimo 400-osioms metinėms⁴². Minėjimo pradžioje pasisakė draugijos pirmininkas A. Luckevičius, po to – B. Taraškevičius perskaitė pranešimą „Skorinos amžius“, o A. Stankevičius „Pranciškaus Skorinos gyvenimas ir veikla“⁴³.

42 Pranciškus Skorina (Францішак Скарына, Franciszek, Francisk Skaryna (gimė 1485 arba 1490 m., mirė 1540 arba 1551 m.) – spaustuvininkas, gydytojas, kultūros veikėjas. Skorina gimė Polocke, pirklio šeimoje. Studijavo Krokovo universitete, kur 1506 m. gavo laisvųjų mokslų bakalauro laipsnį (laisvieji menai, arba mokslai, buvo septyni: gramatika, logika, retorika, muzika, aritmetika, geometrija ir astronomija). 1507–1511 m. dirbo ir mokėsi Vakarų Europoje. 1512 m. Padujos universitete (Italija, gavo dar medicinos daktaro laipsnį. 1517 m. atvyko į Prahą, kur išspausdino *Psalmyną* (1517 m.) ir *Rusų Bibliją*– Senojo Testamento 22 knygas (1518–1519 m.). Apie 1520 m. Skorina atvyko į Vilnių, atsigabendamas su savimi spaustuvės reikmenis ir popieriaus atsargų. 1522 m. gegužės 20 d. Vilniaus burmistro Jokūbo Babičiaus namuose jis įkūrė spaustuvę. 1525 m. šioje spaustuvėje jis išspausdino dalį Naujojo Testamento (Апостол) ir *Mažąją kelionių knygutę* (Малая подорожная книжица), maldaknygę, skirtą keliaujantiems pirkliams. 1530 m. po Vilniaus gaisro, sunaikinusio didelę miesto dalį, Skorina išvyko į Karaliaučį, 1532 m. lankėsi Poznanėje, paskui išvyko į Prahą, kur gyveno iki gyvenimo pabaigos. Žr. *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej*, t. 6: *Książka i prasa na Ziemi Wileńskiej, drukarnie, wydawnictwa, księgarnie, biblioteki, czasopisma XVI w. – 1945 r.* Opracował Mieczysław Jackiewicz. Bydgoszcz: Towarzystwo Miłośników Wilna i Ziemi Wileńskiej, 2008, p. 263–264.

43 Беларускае Навуковае Товариствадо Пана Комісара Урадунам. Вільню. Вільня, 2. II. 1925 году, LCVA, f. 281, ap. 2, b. 16, l. 2; Zaproszenie Zarządu Białoruskiego Towarzystwa Naukowego na uroczystą akademię, poświęconą pamięci Franciszka

1930 m. buvo minimos Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto (apie 1350–1430) 500-osios mirties metinės. Baltarusių mokslo draugija pagerbė kunigaikščio atminimą 1930 m. birželio 1 d. įvykusiame susirinkime, per kurį M. Iljaševičius perskaitė pranešimą „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorija Vytauto laikais“, o J. Stankevičius – pranešimą „Vytautas kaip baltarusių valdovas“. Išklauius abu pranešimus, kilo ilga ir karšta diskusija⁴⁴.

Baltarusių mokslo draugija taip pat neliko nuošalyje švenčiant 1933 m. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio Leono Sapiegos (1557–1633) 300-ąsias mirties sukaktuves. Ta proga 1933 m. kovo 5 d. Valstybinės Julijaus Slovackio vardo gimnazijos baltarusių filialo⁴⁵ salėje įvyko minėjimas, kuriame dalyvavo draugijos nariai, kitų baltarusių organizacijų atstovai, mokytojai ir besimokantis jaunimas. Per minėjimą draugijos narys M. Škelionakas perskaitė pranešimą apie Leono Sapiegos gyvenimą ir veiklą. Kartu buvo pažymėtos Baltarusių mokslo draugijos įkūrimo 15-osios įkūrimo metinės⁴⁶.

Skoryny z okazji 400-lecia założenia pierwszej drukarni w Wilnie, LCVA, f. 281, ap. 2, b. 19, l. 23.

44 Луцкевич, А. Пятнаццаць гадоў працы ..., p. 15.

45 1932 m. Vilniaus baltarusių gimnazija buvo perorganizuota į Valstybinės Julijaus Slovackio gimnazijos Vilniuje baltarusių filialą (brus. Беларуская Філія Дзяржаўнае Гімназіі імя Ю.Славацкага ў Вільні, lenk. Filia Białoruska Państwowego Gimnazjum im. Juliusza Słowackiego w Wilnie). Žr.: Адамкович, А. Белорусы ў Літве..., p. 43–78.

46 Zaproszenie Zarządu Białoruskiego Towarzystwa naukowego na uroczyste posiedzenie, poświęcone 15-leciu założenia towarzystwa i 300-lecie śmierci Lwa Sapiehy, kanclerza Wielkiego Księstwa Litewskiego. Wilno, 5 marca 1933, LCVA, f. 281, ap. 2, b. 19, l. 10.

Moksliskai svarbesni buvo pranešimai, skaityti sekcijose. Juose buvo gvildinami konkretūs baltarusių istorijos, kalbos, literatūros ar meno klausimai. Skaityti ir aptarti sekcijų posėdžiuose pranešimai vėliau buvo spausdinami draugijos leidiniuose. Tuo tarpu sklaidos požiūriu didesnę reikšmę turėjo pranešimai, skaityti įvairiuose minėjimuose, kuriuose dalyvaudavo ne tik draugijos nariai, bet ir kitų baltarusių draugijų bei organizacijų atstovai, mokytojai ir besimokantys jaunuoliai. Proginiai pranešimai būdavo skirti ne tiek nušviesti konkrečius mokslinius klausimus, kiek pateikti klausytojams baltarusių tautinio judėjimo veikėjų požiūrį į istorinius įvykius ir asmenybes, pabrėžti senas baltarusių raštijos tradicijas, baltarusių žemių reikšmę Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politiniame, ūkiniame bei kultūriniame gyvenime.

Sekcijose, bendruose draugijos susirinkimuose ir proginiuose minėjimuose skaityti pranešimai vėliau pasirodydavo baltarusių spaudoje arba atskirų brošiūrų pavidalu⁴⁷. Draugija nuo pat įkūrimo planavo leisti savo žurnalą, bet dėl lėšų stokos šio sumanymo įgyvendinimas ilgai buvo atidėliojamas. Tik 1933 m. gavus Lenkijos religinių reikalų ir liaudies švietimo ministerijos (*Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego*) paramą, buvo išleistas pirmas „Baltarusių mokslo draugijos metraščio“ („Гадавік Беларускага

Навуковага Таварыства“) tomas. Jame randame A. Luckevičiaus parašytą Baltarusių mokslo draugijos pirmųjų penkiolikos metų veiklos apžvalgą⁴⁸, tris jo straipsnius (du iš jų pasirašyti Antono Navinos pseudonimu)⁴⁹ ir po vieną M. Škelionako⁵⁰, V. Taločkos⁵¹, M. Iljaševičiaus⁵², Boleslovo Brežgos⁵³, J. Stankevičiaus⁵⁴ bei Radoslavo Ostrovskio⁵⁵ straipsnį. Metraštyje taip pat

47 Stankevič, A. Доктар Францішак Скарына першы друкар беларускі: 1525–1925. Вільня: Выданьне Беларускага Навуковага Товарыства, 1925; Łuckiewicz, A. *Prawda o "CeliKonrada": w setna rocznicę procesu Filomatów*. Wilno: Białoruskie Towarzystwo Naukowe, 1923.

48 Луцкевіч, А. Пятнаццаць гадоў працы Беларускага Навуковага Таварыства (Даклад старшыні Ураду Беларускага Навуковага Таварыства А. Луцкевича на паседжаньні Ураду 22.XII.1932 г.). Гадавік Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1933, т. 1, р. 5–16.

49 Навіна Антон (Луцкевіч, А). Галаўняны кірункi ў беларускай поэзіі. Гадавік Беларускага Навуковага Таварыства, Вільня, 1933, т. 1, р. 143–161; Навіна Антон (Луцкевіч, А). З недрукаванае спадчыны па М. Багдановічу. Гадавік Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1933, т. 1, р. 162–169; Луцкевіч, А. Беларускі Музей ім. Ів. Луцкевіча ў Вільні. Гадавік Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1933, т. 1, р. 176–182.

50 Шкелёнак, М. У трахсотныя ўгодкі сьмерці вялікага канцлера Льва Сопегі. Гадавік Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1933, т. 1, р. 17–45.

51 Талочка, У. Беларусь ў рэляцыі а. Петра Камінскага, аўдытара грэка-каталіцкае мітраполіі ў 1685 г. Гадавік Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1933, т. 1, р. 46–51.

52 Ільяшэвіч, М. Расейская палітыка на Беларускіх землях за часоў Кацярыны II і Паўла I. Гадавік Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1933, т. 1, р. 52–73.

53 Брежга, Б. Замкі Віцебшчыны. Гадавік Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1933, т. 1, р. 74–110.

54 Станкевіч, Я. Беларускія мусульмане і белоруская літаратура арабскім пісьмом. Гадавік Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1933, т. 1, р. 111–142.

55 Асроўскі, Р. Лічба і лік. Увагі да тэорыі ліку і беспасрэдных лічбовых уяўленьняў. Гадавік Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1933, т. 1, р. 170–175.

yra skyrius „Miscellanae“⁵⁶, trumpa knygų ir žurnalų apžvalga bei 26 iliustracijos⁵⁷.

Draugijos metraščio išleidimas sukėlė Vilniaus mokslo visuomenės dėmesį, ką rodo Vilniaus mokslo bičiulių draugijos žurnale „Ateneum Wileńskie“ pasirodžiusios recenzijos⁵⁸. Tačiau daugiau metraščio tomų išleista nebuvo. 1938 m. buvo išleistas žymiai kuklesnis leidinys, pavadintas „Baltarusių mokslo draugijos užrašai“ („Записы Беларускага Навуковага Таварыства“). Jame išspausdinti M. Škelionako⁵⁹, Teodoro Pjaševičiaus⁶⁰, A. Luckevičiaus⁶¹, Dmitrijaus Darašenkos⁶², V. Taločkos⁶³, B. Brežgos⁶⁴ ir

J. Stankevičiaus⁶⁵ straipsniai. Žurnale taip pat buvo išspausdinti kai kurie Baltarusių I. Luckevičiaus vardo muziejuje buvę dokumentai⁶⁶, Vincento Griškevičiaus parašytas draugijos nario, pedagogo Ivano Ciechanovskio (Іван Цеханоўскі, 1888–1937) nekrologas⁶⁷, Baltarusių mokslo draugijos kronika⁶⁸ bei leidėjų kreipimasis į baltarusių visuomenę su prašymu finansiškai paremti žurnalo leidimą⁶⁹. Deja, daugiau žurnalo numerių iki Antrojo pasaulinio karo nespėta išleisti.

Minėtųjų Baltarusių mokslo draugijos žurnalų ruošimas spaudai ir išleidimas paskatino draugijos narius giliau susidomėti gimtąja istorija ir kultūra, formavo rašymo baltarusių kalba įgūdžius. Žurnalai buvo siunčiami į Vilniaus ir kitų miestų bibliotekas, keičiami į draugijų bei įstaigų, su kuriomis draugija bendradarbiavo, leidinius, tad jie plačiai paplito skleisdami žinias apie baltarusių istoriją ir kultūrą, taip pat apie pačią Baltarusių mokslo draugiją Vilniuje.

Svarbų vaidmenį baltarusių kultūros tyrinėjime ir propagavime atliko draugijos muziejus, kuriam vadovavo Muziejaus taryba (vedėjas A. Luckevičius, bibliotekininkas Vladimiras Samojla, išdininkas A. Nekanda-Trepka). Muziejus turėjo priešistorės, numizmatikos, sakralinio meno,

56 Miscellanea. Гадавік Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1933, t. 1, p. 183–190.

57 Сяродкніг і часопісаў. Гадавік Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1933, t. 1, p. 191.

58 L. Ž. [Żytkowicz Leonid], rec. Hadawik Białoruskaha Nawukowaha Towarzystwa, kniżka I, Wilna, 1933. *Ateneum Wileńskie*, 1935, t. 10, p. 415–416; Tyszkowski K, rec. Szkielonak M. *U trochсотnyja uhodki śmierci wjalikaha kanclera Lwa Sapiehi*. Wilna, 1933, str. 30 [Adbitka z Hadawika Białoruskaho Nawukowaha Towarzystwa, kn. I]. *Ateneum Wileńskie*, 1935, t. 10, p. 416.

59 Шкялёнак, М. Падзелгісторыі Беларусі наперыёды. Записы Беларускага Навуковага Таварыства, Вільня, 1938, Nr. 1, p. 1–9.

60 Пляшэвіч, Х. Канец існаваньня друкарні дому Мамонічаў. Записы Беларускага Навуковага Таварыства, Вільня, 1938, Nr. 1, p. 9–16.

61 Луцкевіч, А. Жыцьце і творчасць Фр. Богушэвіча ў успамінах ягоных сучасьнікаў. Записы Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1938, Nr. 1, p. 16–30.

62 Дарашэнка, Д. Старонка з маіх успамінаў (Сьветлай памяці Францішка Багушэвіча. Записы Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1938, Nr. 1, p. 30–33.

63 Талочка, У. Ф. Багушэвіч Э. Арэшчыха [Eliza Orzeszkowa]. Записы Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1938, Nr. 1, p. 33–34.

64 Брежга, Б. Жалаба рыскае рады канца XIII стаг. Записы Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1938, Nr. 1, p. 35–40.

65 Станкевіч, Я. Мова дыплёматычнага лісту рыскае рады 1271–1280 г. Записы Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1938, Nr. 1, p. 40–50.

66 Матэрыялы і зацемкі. Записы Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1938, Nr. 1, p. 50–62.

67 Грышкевіч, В. Іван Цеханоўскі. Записы Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1938, Nr. 1, p. 63–65.

68 Летаніс Беларускага Навуковага Т-ва. *Zanісы Беларускага Навуковага Таварыства*. Вільня, 1938, Nr. 1, p. 65–69.

69 Ад выдавецтва. Записы Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1938, Nr. 1, p. 65–69.

dailės, etnografijos, ginklų, rankraščių ir senųjų spaudinių, baltarusių tautinio judėjimo skyrius ir biblioteką, kurioje buvo kaupiama literatūra apie baltarusių istoriją ir kultūrą, ypatingą dėmesį skiriant leidiniams baltarusių kalba⁷⁰. Pradžią draugijos muziejui ir bibliotekai davė, kaip minėta, I. Luckevičiaus padovanoti rinkiniai. Vėliau jų fondai didėjo dėl pirkimų ir naujų dovanojimų. Pavyzdžiui, nuo 1938 m. spalio 15 d. iki 1939 m. balandžio 1 d. muziejaus fondai praturtėjo 165 meno kūrinių, 331 moneta ir 78 banknotais, bibliotekos fondai – 250 vertingais leidiniais. Didesnė dalis muziejuje kaupiamų daiktų atspindėjo ne vien baltarusių, bet ir bendrąją baltarusių, lenkų ir lietuvių istorinę praeitį bei kultūrą. Muziejaus ir bibliotekos fondai buvo tvarkomi ir kataloguojami, tačiau dėl patalpų ankštumo ir darbuotojų trūkumo šis darbas vyko lėtai ir daug muziejinių daiktų iki pat Antrojo pasaulinio karo liko neįtraukti į katalogus ir nesuinventorizuota, kas labai apsunkino jų apskaitą⁷¹. Geriau buvo vedama bibliotekos fondų apskaita. 1937 m. draugijos biblioteka turėjo 10985 leidinių, iš jų 9669 knygų ir 1316 žurnalų⁷².

70 Łuckiewicz, A. Muzeum Białoruskie im. Jana Łuckiewicza. *Balticoslavica*, 1933, t. 1, p. 47–54; Луцкевіч, А. Беларускі Музей ім. Ів. Луцкевіча ў Вільні. Гадавік Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1933, т. 1, р. 176–182.

71 Białoruskie Towarzystwo Naukowe. *Ateneum Wileńskie*, 1937, t. 12, p. 685; 1938, t. 13, p. 357; 1939, t. 14, z. 1, p. 365.

72 *Biblioteki na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej: Informator*. Redaktor naukowy Barbara Bieńkowska, opracowali Urszula Paszkiewicz, Hanna Łaskarzewska, Janusz Szymański, Stanisław Waligórski. Poznań: Ministerstwo Kultury i Sztuki, Biuro Pełnomocnika Rządu Do Spraw Polskiego Dziedzictwa Kulturalnego Za Granicą, 1998, p. 612.

Nors muziejaus ir bibliotekos fondai nebuvo deramai sutvarkyti, bet jais naudojosi Vilniaus ir kitų universitetų mokslininkai bei studentai, tyrinėjantis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės rytinių žemių istoriją bei kultūrą. Taip pat stengtasi padaryti juos prieinamus eiliniams lankytojams. Muziejus buvo atidarytas kasdien, išskyrus šventes, nuo 9 iki 12 valandos, biblioteka – nuo 11 iki 14 valandos. Ekskursijas ir pavienius lankytojus po muziejų vedžiojo Muziejaus tarybos nariai arba Stepono Batoro universiteto studentai, kurie šiam darbui buvo ruošiami specialiuose kursuose. Muziejų lankė daugiausia moksleiviai ir mokytojai, taip pat kitų draugijų bei organizacijų nariai, Vilniuje besilankantys Lenkijos muziejūninkai. 1933 m. muziejų aplankė 1320, 1934 m. – 920, 1935 m. – 903, 1936 m. – 1494, 1937 m. – 4 569, 1938 m. – 5 285 lankytojai. Ženklus lankytojų skaičiaus padidėjimas pradedant 1937 m., buvo susijęs su lenkų švietimo administracijos inicijuota muziejų lankymo programa, vadinama „Muziejų propagandos dienomis“, per kurias mokyklos, kitos švietimo ir kultūros įstaigos bei organizacijos organizuodavo išvykas į muziejus⁷³.

Besidomintys baltarusių istorija ir kultūra asmenys su Baltarusių I. Luckevičiaus vardo muziejaus sukauptomis kultūrinėmis vertybėmis galėjo susipažinti taip pat parodose. 1931 m. muziejus dalyvavo liaudies meno parodoje Rygoje, 1936 m. –

73 Пратакол агульна гадаваго сходу сяброў Беларускага Навуковаго Товараства ў Вільні 15 красавіка 1934 году, LCVA, f. 281, ар. 2, б. 9, л. 69; Летпіс Беларускага Навуковага Т-ва. Запісы Беларускага Навуковаго Таварыства. Вільня, 1938, Nr. 1, p. 68; Białoruskie Towarzystwo Naukowe. *Ateneum Wileńskie*, 1939, t. 14, z. 1, p. 365.

Varšuvoje, 1938 m. – Lvove. Šiose parodose buvo eksponuojami baltarusių liaudies meno dirbiniai (lovų užtiesalai, juostos, rankšluosčiai, tautiniai drabužiai, medžio drožiniai ir panašiai). Be to, 1932 m. kai kurie muziejaus eksponatai buvo nusiųsti į Adomui Mickevičiui skirtą parodą Naugarduke⁷⁴.

Baltarusijos mokslo draugijos veiklą didžia dalimi riboję lėšų trūkumas. Draugija turėjo nedaug narių, o ir tie nereguliariai mokėjo nario mokesčius (tarpukaryje metinis narystės mokestis siekė 10 zlotų), tad pajamos iš jų buvo nedidelės. Piniginiai privačių asmenų ar baltarusiškų organizacijų dovanojimai ir lėšos iš leidinių pardavimo irgi menkai papildydavo draugijos kasą. Padėti gelbėjo gaunama valstybės parama, kuri dažnai sudarė didžiąją draugijos biudžeto dalį. Pavyzdžiui, 1932 m. visos draugijos pajamos siekė 5 838 zlotus, iš jų 5 215 zlotų buvo gauti iš valstybės biudžeto⁷⁵. 1934 m. draugijai priklausė 6 387 zlotai ir 42 grašiai, iš jų valstybės dotacija sudarė 5 700 zlotų⁷⁶. Tačiau 1936 m. pradžioje, vykdant Lenkijos vyriausybės priimtą taupymo programą, valstybės parama draugijai buvo sulaikyta. Sunerimę Muziejaus tarybos nariai A. Luckevičius, A. Nekanda-Trepka ir V. Samojla nedelsdami išsiuntė raštą Lenkijos religinių reikalų ir liaudies švietimo ministrui,

kuriame įrodinėjo Baltarusių I. Luckevičiaus vardo muziejaus Vilniuje reikšmę išsaugant bei tyrinėjant baltarusių kultūrinį paveldą ir prašė užtikrinti valstybės paramą jo išlaikymui⁷⁷. Kreiptasi taip pat į kai kuriuos Lenkijos Respublikos senato narius⁷⁸. Šių pastangų dėka iškilusį draugijai ir jos muziejui pavojų ši kartą pavyko atitolinti – draugijai buvo grąžinta dotacija iš valstybės biudžeto, o Vilniaus vaivadijos administracija pasistengė, kad būtų nubrauktas įšikolinimas už naudojimąsi patalpomis Aušros Vartų gatvėje Nr. 9⁷⁹.

Tačiau po poros metų padėtis vėl komplikavosi. Stiprėjant Europoje karo grėsmei, vis daugiau valstybės lėšų buvo skiriama krašto gynybai ir mažiau belikdavo kultūrinėms reikmėms. Baltarusių mokslo draugija neteko valstybės dotacijų ir atsidūrė sunkioje finansinėje padėtyje. Vilniaus vaivadijos administracija, ieškodami būdų, kaip susidariusioje situacijoje užtikrinti sukauptų kultūrinių vertybių saugumą, siūlė baltarusių ir lietuvių mokslo draugi-

74 Białoruskie Towarzystwo Naukowe. *Ateneum Wileńskie*, 1937, t. 12, p. 685; Хроніка: Экспонаты Беларускага Музею на выстаўках ў Варшаве і Вільні. Калосьсе, 1937, т. 3, № 3 (12), p. 190; Летапіс Беларускага Навуковага Т-ва. Запісы Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1938, № 1, p. 68.

75 Пратакол гадавога сходу Беларускага Навуковага Таварыстваў Вільні, вул. Востробрамская 9, 5-га сакавіка 1933 году, LCVA, f. 281, ap. 2, b. 9, l. 67.

76 Zestawienie rachunkowe za rok kalendarzowy 1934, LCVA, f. 281, ap. 2, b. 21, l. 216.

77 Do Pana Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenie Publicznego w Warszawie [prośba o udzielenie stałej subwencji państwowej na utrzymanie i dalszą pracę Muzeum Białoruskiego im. Jana Łuckiewicza w Wilnie], Wilno, 23 stycznia 1936 r., LCVA, f. 281, ap. 2, b. 16, l. 23.

78 Wielce Szanowny Panie Senatorze [Odpis listu do senatora Zygmunta Beczkowicza z prośbą poparcia akcji mającej na celu zabezpieczenie dla Muzeum Białoruskiego im. Jana Łuckiewicza stałej subwencji państwowej], LCVA, f. 281, ap. 2, b. 16, l. 26; Wielce Szanowny Panie Senatorze [Odpis listu do senatora Tadeusza Młodkowskiego z prośbą poparcia akcji mającej na celu zabezpieczenie dla Muzeum Białoruskiego im. Jana Łuckiewicza stałej subwencji państwowej], LCVA, f. 281, ap. 2, b. 16, p. 27.

79 Wielce Szanowny Panie Senatorze [Podziękowanie za poparcie starań Muzeum Białoruskiego im. Jana Łuckiewicza o zapomogę państwową], Wilno, dn. 29 stycznia 1936 r., LCVA, f. 281, ap. 2, b. 16, l. 24.

joms sujungti turimus muziejinius fondus į vieną regioninį muziejų, tačiau Baltarusių mokslo draugijos valdyba sujungti fondų nesutiko, bijodama, kad po susijungimo muziejus praras baltarusišką savitumą. Muziejų tikėtasi išlaikyti „iki geresnių laikų“ iš suaukotų pinigų. 1938 m. tam tikslui buvo surinkti 1 058 zlotai bei 50 grašių ir kuriam laikui užtikrintas muziejaus egzistavimas⁸⁰.

Baltarusių mokslo draugijos likvidavimas

Tolesnį Baltarusių mokslo draugijos ir jos muziejaus likimą nulėmė 1939 m. rugsėjo 1 d. kilęs Antrasis pasaulinis karas. 1939 m. rugsėjo 19 d. Raudonajai armijai užėmus Vilnių, A. Luckevičius ir kiti likę mieste baltarusių veikėjai bandė rasti bendrą kalbą su sovietų valdžios atstovais, kurie skelbė, kad užėmė Vakarų Baltarusiją ir Vakarų Ukrainą vadovaudamiesi tų tautų interesais. Iš pradžių sovietai iš tikrųjų rodė baltarusiams palankumą. Vilniaus krašto ir Vakarinės Baltarusijos įstaigose buvo pradėta vartoti baltarusių kalba, steigiamos naujos baltarusiškos mokyklos ir leidžiami baltarusiški laikraščiai, į vadovaujančius postus skiriami baltarusių tautybės asmenys. Tačiau, kai tik Maskva susitarė su Lietuva dėl Vilniaus ir Vilniaus krašto perdavimo Lietuvai, sovietų pareigūnai, prieš pasitraukdami iš Vilniaus, suėmė jiems žinomus baltarusių veikėjus, tarp jų A. Luckevičių, V. Samojlą, A. Nekandą-Trepką, ir išsiuntė juos į Sovietų Sąjungą, kur jie žuvo

kalėjimuose arba lageriuose. Nukentėjo ir Baltarusių I. Luckevičiaus vardo muziejus, nes kai kuriuos vertingus eksponatus (retas knygas, senųjų monetų ir viduramžių ginklų kolekcijas) sovietai išvežė į Minską. Laimei, didesnės dalies muziejaus ir bibliotekos fondų sovietai tada nesuskubo išvežti ir paliko užantspauduotose patalpose⁸¹.

Lietuvai perėmus Vilniaus kraštą, pagal Vilniaus miesto ir srities tvarkymo įvedamojo įstatymo 1 straipsnį nuo 1939 m. spalio 27 d. buvo panaikinti visą gyvenimą reglamentavę Lenkijos įstatymai. Vadinasi, visos Lenkijos valdymo metu įsteigtos draugijos ir panašios organizacijos neteko juridinio pagrindo savo veiklai⁸². Praradę juridines teises, dažnai jos prarasdavo ir patalpas, kurių reikėjo įvairioms perkeliomoms iš Kauno į Vilnių lietuviškoms įstaigoms. Tai lietė ir Baltarusių mokslo draugiją. Patalpos Aušros Vartų gatvėje Nr. 9, kur buvo įsikūrusi draugijos buveinė, biblioteka ir muziejus, buvo atiduotos Pedagoginiam institutui, kurio vadovybė reikalavo kuo greičiau jas atlaisvinti. 1939 m. lapkričio 4 d. Lietuvos švietimo ministerijos Kultūros reikalų departamento atstovas Vilniaus kraštui Povilas Karazija kartu su Baltarusių mokslo draugijos valdybos nariais⁸³ apžiūrėjo muziejaus

81 Szybieka, Z. *Historia Białorusi ...*, p. 332–335.

82 Žepkaitė, R. *Vilniaus istorijos atkarpa 1939–1940: 1939 m. spalio 27 d. – 1940 m. birželio 15 d.* Vilnius: Mokslas, 1990, p. 54.

83 1939 m. rudenį sovietams areštavus Baltarusių mokslo draugijos pirmininką A. Luckevičių ir išdininką A. Nekandą-Trepką, likę Vilniuje draugijos nariai nauju pirmininku išrinko Boleslovą Hrabinskį, o išdininku – Piotrą Sergijevičių. Iš ankstesnių narių valdyboje liko sekretorius M. Škelionakas ir narys J. Stankevičius. Prijungus Vilnių prie Lietuvos Respublikos, Baltarusių mokslo draugijos valdybą bandė legalizuoti draugijos veiklą, tačiau atsakymo

80 Хроніка: У Беларускам Навуковым Т-ве. Калосьце, 1939, т. 4, № 1 (18), р. 62; Летапіс Беларускага Навуковага Т-ва Запісы Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1938, № 1, р. 67.

patalpas Aušros Vartų gatvėje bei likusius juse muziejaus ir bibliotekos rinkinius. Po šios apžiūros P. Karazija parašė raštą Lietuvos Švietimo ministerijos Kultūros reikalų departamentui, kuriame konstatavo, kad Baltarusių (gudų) mokslo draugijos rinkiniai yra labai gausūs ir surinkti beveik išimtinai buvusioje Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės teritorijoje. Dėl šios aplinkybės jie yra svarbūs taip pat lietuvių tautos istorijai bei kultūrai ir jų saugumu bei moksliniu sutvarkymu reikėtų rimtai susirūpinti. Jis taip pat išreiškė nuomonę, jog būtų netikslinga „varu eksmituoti Gudų Mokslo Draugiją iš dabartinių namų, nesudarant jai galimybės susirasti kitas patalpas“⁸⁴. Kartu su savo raštu P. Karazija persiuntė Baltarusių mokslo draugijos prašymą skirti jai du papildomus kambarius patalpose Aušros Vartų gatvėje Nr. 9 ir finansavimą muziejaus išlaikymui bei mokslinių darbų leidybai⁸⁵.

P. Karazijos rašte išreikta nuomonė nulėmė, kad Baltarusių mokslo draugijos muziejaus ir bibliotekos rinkiniai liko vietoje, nors Lietuvos švietimo ministerijos Pradžios mokslo departamento direktorius M. Kviklys primygtinai reikalavo, kad jie iš atitekusių Pedagoginiam institutui patalpų Aušros Vartų gatvėje Nr. 9 būtų greitai laiku iškelti⁸⁶.

į savo prašymą nesulaukė. Žiūrėti: Vilniaus miesto ir apskrities viršininkui, Gudų mokslo draugijos Vilniuje, Aušros Vartų g. 9, prašymas, Vilnius, 1940. VII. 6, LCVA, f. 281, ap. 2, b. 1, l. 2.

84 Švietimo ministerijos atstovo Vilniaus kraštui Povilo Karazijos raštas [Lietuvos] švietimo ministerijai, kultūros reikalų departamentui. Vilnius, 1939. XII. 30, LMAVB, RS, f. 264, b. 1400, l. 4.

85 Да Міністерства Ассветы ў Каўнасе. LMAVB, RS, f. 264, b. 1400, l. 5–6.

86 Lietuvos Respublikos Švietimo ministerijos Pradžios mokslo departamento direktoriaus M. Kviklio raštas Švietimo ministerijos atstovui Vilniaus sričiai dr. A.

Paskelbus Lietuvoje sovietų valdžią, buvusios Baltarusių mokslo draugijos muziejaus rinkiniai ir kitas turtas 1940 m. spalio 10 d. atiteko Lituanistikos institutui. Tačiau prieš instituto darbuotojams perimant rinkinius, speciali komisija, dalyvaujant Lietuvos TSR švietimo liaudies komisariato⁸⁷ atstovui Vytautui Tumėnui, buvusiam Baltarusių mokslo draugijos pirmininkui Boleslovui Hrabinskiui bei išdininkui Petruui Sergijevičiui, atrinko ir išvežė didelę dalį istorinio turinio knygų bei archyvinių dokumentų. Tik po to Lituanistikos instituto darbuotojai Simas Sužiedėlis, Kazys Boruta ir buvęs Baltarusių mokslo draugijos narys, bibliotekininkas ir baltarusių etnografas Marijonas Peciukevičius galėjo įeiti į muziejaus patalpas. Apytikriai sutikrinę likusius rinkinius, jie rado virš 3000 inventorizuotų muziejinių daiktų, 26 aplankus žemėlapių, 12 fotografijų albumų, 4570 tomų knygų, 102 senus rankraščius, 502 senus spaudinius, neišpakuotas ir neištrauktas į inventorinius sąrašus dvi dėžes medalių ir pinigų, vieną

Juška, Kaunas, 1939 m. gruodžio mėn. 7 d. LMAVB, RS, f. 264, b. 1400.

87 Lietuvos TSR Švietimo liaudies komisariatas buvo įkurtas 1940 m. rugpjūčio 27 d. ir veikė iki 1941 m. birželio. Prasidėjus 1941 m. birželio mėn. Vokietijos–Sovietų Sąjungos karui, Lietuvos TSR Švietimo liaudies komisariato veikla buvo nutraukta. Išvijus iš Vilniaus vokiečius ir atkūrus Lietuvoje sovietų valdžią, 1944 m. liepos 15 d. Lietuvos TSR Švietimo liaudies komisariatas atnaujino veiklą. 1946 m. kovo 25 d. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsaku Lietuvos TSR Švietimo liaudies komisariatas pertvarkytas į Lietuvos TSR Švietimo ministeriją. Komisariatas panašiai kaip vėliau Lietuvos TSR Švietimo ministerija organizavo švietimo ir auklėjimo įstaigų veiklą, jai vadovavo ir ją kontroliavo. [Žiūrėta 2017 m. sausio 5 d.]. Prieiga per internetą: http://www.archyvai.lt/lt/fondai/svietimas_mokslas_administravimas/lcva_fr762_pazyma.html

pilną dėžę audinių, vieną dėžę ir 36 aplankus rankraščių bei daug naujai atvežtų ir sukrautų muziejaus patalpose baltarusiškų knygų (tikriausiai iš likviduotų kitų baltarusių organizacijų). Visam šiam palikimui sutvarkyti Lituanistikos instituto vadovybė paskyrė M. Pieciukevičių, P. Sergijevičių, Zinaidą Andrejevaitę ir Viktorą Dyrą. 1941 m. pradžioje Lituanistikos institutą pertvarkius į Lietuvos TSR mokslų akademiją, muziejus perėjo pastarosios žinion⁸⁸.

Vokiečių okupacijos metais Baltarusių (gudų) muziejaus fondai perkraustyti iš Bazilijonų vienuolyno į Vilniaus dailės instituto patalpas Šv. Onos gatvėje, o svarbiausi rankraštiniai dokumentai paslėpti Šv. Mykolo bažnyčios rūsiuose. 1944 m. vasarą vokiečius išvijus iš Vilniaus ir atkūrus Lietuvoje sovietų santvarką, Baltarusių (gudų) muziejus nustojo egzistavęs, o jo sukauptos kultūrinės vertybės buvo padalytos Lietuvos TSR ir Baltarusijos TSR muziejams, bibliotekoms ir archyvams⁸⁹.

88 Keršytė, N. Gudų mokslo draugijos muziejus Vilniuje. *Tarp Vilniaus ir Minsko: Lietuvos-Baltarusijos pasienio istorinis-kultūrinis paveldas*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2014, p. 218–221.

89 Keršytė, N. *Lietuvos muziejai iki 1940 metų ...*, p. 184; Крапивин, С. Беларусь-1945. Музей Ивана Луцкевича в Вильно и его переезд на минский склад.

Literatūra ir šaltiniai

Bergman, A. *Sprawy białoruskie w II Rzeczypospolitej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1984.
Białoruskie Towarzystwo Naukowe do Pana Starosty Grodzkiego m. Wilna, [Zawiadomienie

o składzie osobowym zarządu], LCVA, f. 281, ap. 2, b. 16, l. 31.

Białoruskie Towarzystwo Naukowe do Pana Starosty Grodzkiego w Wilnie. Wilno, 13 stycznia 1936 [Zawiadomienie o składzie osobowym zarządu], LCVA, f. 281, ap. 2, b. 16, l. 20.

Išvados

1. Baltarusių mokslo draugija, veikusi Vilniuje su trumpomis pertraukomis 1918–1939 m., daug dėmesio skyrė baltarusių istorijos ir kultūros tyrinėjimams bei sklaidai.

2. Tokius tyrinėjimus vykdė draugijos Literatūros ir meno, Kalbotyros, Kraštotyros ir turizmo, Istorijos sekcijos.

3. Tyrimų rezultatai buvo panaudojami ruošiant pranešimus ir publikacijas.

4. Darbai įvairiomis baltarusių kalbos, literatūros, istorijos, etnografijos, tautinio judėjimo temomis buvo spausdinami draugijos leidiniuose „Гадавік Беларускага Навуковага Таварыства“ bei „Запісы Беларускага Навуковага Таварыства“.

5. Draugija turėjo biblioteką ir muziejų, kuriuose sukaupė daug muziejinių daiktų, senųjų spaudinių ir rankraščių, svarbių baltarusių, taip pat lietuvių bei lenkų istorijai ir kultūrai.

6. Baltarusių mokslo draugija Vilniuje įnešė svarų indėlį į istorinio bei kultūrinio paveldo išsaugojimą, gimtosios kultūros tyrinėjimą ir sklaidą.

[Žiūrėta 2017 m. sausio 5 d.]. Prieiga per internetą: http://naviny.by/rubrics/society/2010/02/01/ic_articles_116_166455

Białoruskie Towarzystwo Naukowe, *Ateneum Wileńskie*, 1935, t. 10, p. 567–568; 1936, t. 11, p. 813; 1937, t. 12, p. 685; 1938, t. 13, p. 353, 1939, t. 14, z. 1, p. 365.

Biblioteki na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej: Informator. Redaktor naukowy

Barbara Bieñkowska, opracowali Urszula Paszkiewicz, Hanna Łaskarzewska, Janusz Szymański, Stanisław Waligórski. Poznań: Ministerstwo Kultury i Sztuki, Biuro Pełnomocnika Rządu Do Spraw Polskiego Dziedzictwa Kulturalnego Za Granicą, 1998.

- Czubiński, A. *Historia Polski XX wieku*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2000.
- Členy [Baltarusių mokslo draugijos Vilniuje pirmieji nariai], LCVA, f. 281, ap. 2, b. 11, l. 8.
- Do Departamentu Spraw Wewnętrznych. Podanie Białoruskiego Towarzystwa Naukowego, Wilno, 8 listopada 1920 r., LCVA, f. 281, ap. 2, b. 1, l. 2.
- Do Pana Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenie Publicznego w Warszawie [prośba o udzielenie stałej subwencji państwowej na utrzymanie i dalszą pracę Muzeum Białoruskiego im. Jana Łuckiewicza w Wilnie], Wilno, 23 stycznia 1936 r., LCVA, f. 281, ap. 2, b. 16, l. 23.
- Drugi Powszechny Spis Ludności z dn. 9 XII 1931 r.: mieszkania i gospodarstwa domowe, ludność, stosunki zawodowe: miasto Wilno*. Warszawa, 1937, p. 22, tabela 10 (Statystyka Polski. Główny Urząd Statystyczny. Seria C. Zeszyt 48).
- Dvarčanin Ignat (Ignatas Dvarčaninas), g. 1895 m. birželio 8 d. Pagiriuose (Zietelos rajonas), miręs 1937 m. gruodžio 8 d., baltarusių politikas, literatūros tyrinėtojas. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 5. Vilnius, 2004, p. 240.
- Encyklopedia Ziemi Wileńskiej*, t. 6: *Książka i prasa na Ziemi Wileńskiej*, drukarnie, wydawnictwa, księgarne, biblioteki, czasopisma XVI w. – 1945 r. Opracował Mieczysław Jackiewicz. Bydgoszcz: Towarzystwo Miłośników Wilna i Ziemi Wileńskiej, 2008.
- Garniewicz, J. Białoruskie Towarzystwo Naukowe w Wilnie (1918–1939). *Acta Baltico-Slavica*, 1984, t. 16, p. 97–109.
- Gierowska-Kałaaur, J. *Zarząd Cywilny Ziem Wschodnich (19 lutego 1919 – 9 września 1920)*. Warszawa: Wydawnictwo Neriton Instytut Historii PAN, 2003.
- Januszewska-Jurkiewicz, J. *Stosunki narodowościowe na Wileńszczyźnie w latach 1920–1939*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2011.
- Keršytė, N. Gudų mokslo draugijos muziejus Vilniuje. *Tarp Vilniaus ir Minsko: Lietuvos-Baltarusijos pasienio istorinis-kultūrinis paveldas*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2014, p. 207–227.
- Keršytė, N. *Lietuvos muziejai iki 1940 metų: Lietuvos muziejų raida XVI–XX amžiaus ketvirtajame dešimtmetyje*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2003.
- L. Ž. [Žytkowicz Leonid], rec. Hadawik Białoruskaha Nawukowaha Towarzystwa, knižka I, Wilna, 1933. *Ateneum Wileńskie*, 1935, t. 10, p. 415–416.
- Lapinskienė, A. Taraškevič Branislav (Branislavas Taraškevičius), gimęs 1892 m. sausio 20 d. Maciuliškėse (dabar Vilniaus r. savivaldybė), miręs 1938 m. lapkričio 29 d. Kuropatuose prie Minsko, baltarusių visuomenės ir politikos veikėjas, filologas, vertėjas. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 28. Vilnius, 2013, p. 499.
- Lietuvos Respublikos švietimo ministerijos Pradžios mokslo departamento direktoriaus M. Kviklio raštas Švietimo ministerijos atstovui Vilniaus sričiai dr. A. Juškai, Kaunas, 1939 m. gruodžio mėn. 7 d. LMA-VB, RS, f. 264, b. 1400.
- Łossowski, P. *Konflikt polsko-litewski 1918–1920*. Warszawa: Wydawnictwo „Książka i Wiedza“, 1996.
- Łuckiewicz, A. Muzeum Białoruskie im. Jana Łuckiewicza w Wilnie. *Balticoslavica*, 1933, t. 1, p. 47–54.
- Łuckiewicz, A. *Prawda o „CeliKonrada”: w setnąrocznicę procesu Filomatów*. Wilno: Białoruskie Towarzystwo Naukowe, 1923.
- Pukszto, A. *Między stolecznością a partykularyzmem: Wielonarodowościowe społeczeństwo Wilna w latach 1915–1920*. Toruń: Europejskie Centrum Edukacyjne, 2006.
- Sleszyński, W. *Bezpieczeństwo wewnętrzne w polityce państwa polskiego na ziemiach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej*. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN, Instytut Historii Uniwersytetu w Białymstoku, Oficyna Wydawnicza Rytm, 2007.
- Statut Białoruskiego Towarzystwa Naukowego. LCVA, f. 281, ap. 2, b. 2, l. 2.
- Szybieka, Z. *Historia Białorusi 1795–2000*, przełożył Hubert Łaskiewicz. Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, 2002.
- Švietimo ministerijos atstovo Vilniaus kraštie Povilo Karazijos raštas [Lietuvos] švietimo ministerijai, Kultūros reikalų departamentui, Vilnius, 1939. XII. 30, LMAVB, RS, f. 264, b. 1400, l. 4.
- Tyszkowski K., rec. Szkielonak M. *U troch-sotnyja uhodki śmierci wjalikaha kanclera Lwa Sapiehi*. Wilna 1933, str. 30 [Adbitka z Hadawika Białoruskaha Nawukowaha Towarzystwa, kn. I]. *Ateneum Wileńskie*, 1935, t. 10, p. 416.
- Verzeichnis der Mitglieder des Weissrūthe-

- nischen Wissenschaftlichen Vereins, Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LVCA), f. 281, ap. 2, b. 11, l. 7.
- VI Powszechny Zjazd Historyków Polskich, *Ateneum Wileńskie*, 1936, t. 11, p. 816–819.
- Vilniaus miesto ir apskrities viršininkui Gudų mokslo draugijos Vilniuje, Aušros Vartų g. 9 prašymas, Vilnius, 1940. VII. 6, LCVA, f. 281, ap. 2, b. 1, l. 2.
- Wielce Szanowny Panie Senatorze [Odpis listu do senatora Tadeusza Młodkowskiego z prośbą poparcia akcji mającej na celu zabezpieczenie dla Muzeum Białoruskiego im. Jana Łuckiewicza stałej subwencji państwowej], LCVA, f. 281, ap. 2, b. 16, l. 27.
- Wielce Szanowny Panie Senatorze [Odpis listu do senatora Zygmunta Beczkowicza z prośbą poparcia akcji mającej na celu zabezpieczenie dla Muzeum Białoruskiego im. Jana Łuckiewicza stałej subwencji państwowej], LCVA, f. 281, ap. 2, b. 16, l. 26.
- Wielce Szanowny Panie Senatorze [Podziękowanie za poparcie starań Muzeum Białoruskiego im. Jana Łuckiewicza o zapomogę państwową]. Wilno, dn. 29 stycznia 1936 r., LCVA, f. 281, ap. 2, b. 16, l. 24.
- Wysłouch, S. Białorusini na Ziemi Wileńskiej. *Wilno i Ziemia Wileńska: Zarys monograficzny*, t. 1. Wilno: Woj. Kom. Regionalny, 1930, p. 250–261.
- Wysłouch, S. Rola Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi w ruchu narodowym Białorusinów w Polsce. *Rocznik Instytutu Naukowo-Badawczego Europy Wschodniej*, Wilno 1933, t. 1, p. 174–240.
- Wolkonowski, J. *Stosunki polsko-żydowskie w Wilnie i na Wileńszczyźnie 1919–1939*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2004.
- Zaproszenie Zarządu Białoruskiego Towarzystwa Naukowego na uroczystą akademię, poświęconą pamięci Franciszka Skoryny z okazji 400-lecia założenia pierwszej drukarni w Wilnie, LCVA, f. 281, ap. 2, b. 19, l. 23.
- Zaproszenie Zarządu Białoruskiego Towarzystwa naukowego na uroczyste posiedzenie, poświęcone 15-leciu założenia towarzystwa i 300-lecie śmierci Lwa Sapiehy, kanclerza Wielkiego Księstwa Litewskiego, Wilno, 5 marca 1933, LCVA, f. 281, ap. 2, b. 19, l. 10.
- Zestawienie rachunkowe za rok kalendarzowy 1934, LCVA, f. 281, ap. 2, b. 21, l. 216.
- Žepkaitė, R. *Vilniaus istorijos atkarpa 1939–1940: 1939 m. spalio 27 d. – 1940 m. birželio 15 d.* Vilnius: „Mokslas“, 1990.
- А. Л. [Луцкевич Антон]. Признание правоў беларускае мовы падчас сусветнае вайны. Гадавік Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1933, t. 1, p. 61–62.
- Ад выдавецтва. Запісы Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1938, Nr. 1, p. 65–69.
- Адамкович, А. Белорусы ў Літве: учора і сёння, кн. 1: Вільня. Вільня: Таварыства беларускай культуры ў Літве, 2010.
- Асроўскі, Р. Лічба і лік. Увагі да тэорыі ліку і беспасрэдных лічбовых уяўленняў. Гадавік Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1933, t. 1, p. 170–175.
- Беларускае Навуковае Товариство до Пана Комісара Ураду на м. Вільню. Вільня, 2. II. 1925 году, LCVA, f. 281, ap. 2, b. 16, l. 2.
- Брежга, Б. Жалабарыскае рады канца XIII стаг. Запісы Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1938, пг. 1, p. 35–40.
- Брежга, Б. Замкі Віцебшчыны. Гадавік Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1933, t. 1, p. 74–110.
- Грышкевіч, В. Іван Цеханоўскі. Запісы Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1938, Nr. 1, p. 63–65.
- Да Міністэрства Ассветы ў Каўнасе. LMAVB, RS, f. 264, b. 1400, l. 5–6.
- Дарашэнка, Д. Старонка з маіх успамінаў (Сьветлай памяці Францішка Багушэвіча. Запісы Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1938, Nr. 1, p. 30–33.
- Ільяшэвіч, М. Расейская палітыка на Беларuskіх землях за часоў Кацярыны II і Паўла I. Гадавік Беларускага Навуковага Таварыства, Вільня, 1933, t. 1, p. 52–73.
- Ільяшэвіч, Х. Канец існаваньня друкарні дому Мамонічаў. Запісы Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1938, Nr. 1, p. 9–16.
- Летапіс Беларускага Навуковага Т-ва. Запісы Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1938, Nr. 1, p. 65–69.
- Луцкевіч, А. Беларuskі Музей ім. Ів. Луцкевіча ў Вільні. Гадавік Беларускага Навуковага Таварыства. Вільня, 1933, t. 1, p. 176–182.
- Луцкевіч, А. Жыцьце і творчасць Фр.

- Богущэвіча ў
успамінах ягоных
сучаснікаў.
Запісы Беларускага
Навуковага
Таварыства. Вільня,
1938, № 1, р. 16–30.
- Луцкевіч, А.
Пятнаццаць гадоў
працы Беларускага
Навуковага Таварыства
(Даклад старшыні
Ураду Беларускага
Навуковага Таварыства
А. Луцкевіча на
поседжанні Ураду
22.XII.1932 г.).
Гадавік Беларускага
Навуковага
Таварыства. Вільня,
1933, т. 1, р. 5–16.
- Луцкевіч, А. Як
вучыць у новай
школе? : увагі
для вучыцялёў
беларускіх сярэдніх
школ, апрацаваў
А. Луцкевіч.
Вільня: Выданьне
Віленскае беларускае
гімназіі, 1923.
- Матэрыялы і зацёмкі.
Запісы Беларускага
Навуковага
Таварыства. Вільня,
1938, № 1, р. 50–62.
- Навіна Антон
(Луцкевіч Антон).
Галаўныя кірункі ў
беларускай поэзіі.
Гадавік Беларускага
Навуковага
Таварыства. Вільня,
1933, т. 1, р. 143–161.
- Навіна Антон
(Луцкевіч Антон).
З недрукаванае
спадчыны па
М. Багдановічу.
- Гадавік Беларускага
Навуковага
Таварыства. Вільня,
1933, т. 1, р. 162–169.
- Памяці Івана
Луцкевіча. У першыя
ўгодкі сьмерці яго.
(20.8.1919–20.8.1920).
Вільня, 1920.
- Поклад, Т. Выхаванне
нацыянальнага і
грамадзянскага
ідэнтытэту ў
Віленскай Беларускай
гімназіі. *Vilniaus
kultūrinis gyvenimas
1900–1940*. Vilnius:
Lietuvių literatūros ir
tautosakos institutas,
1998, р. 195–203.
- Праатакол агульна
гадаваго сходу
сяброў Беларускага
Навуковаго
Таварыстваў Вільні 15
красавіка 1934 году,
LCVA, f. 281, ар. 2, b. 9,
l. 69–78.
- Праатакол гадаваго
сходу Беларускага
Навуковаго
Таварыства ў Вільні,
вул. Востробрамская
9, 5-го сакавіка 1933
году, LCVA, f. 281, ар. 2,
b. 9, l. 67–78.
- Програмін
Турыстычна-
Краязнаучае Секцыі
при Беларускам
Навуковым
Таварыстве ў Вільні,
LCVA, f. 281, ар. 2, b.
6, l. 3.
- Станкевіч, А.
Доктар Францішак
Скарына першы
друкар беларускі:
- 1525–1925. Вільня:
Выданьне Беларускага
Навуковага
Таварыства, 1925.
- Станкевіч, Я.
Беларускія
мусульмане і
беларуская літаратура
арабскім пісьмом.
*Гадавік Беларускага
Навуковага
Таварыства*. Вільня,
1933, т. 1, р. 111–142.
- Станкевіч, Я. Мова
дыплёмагычнага лісту
рыскае рады 1271–1280
г. Запісы Беларускага
Навуковага
Таварыства. Вільня,
1938, № 1, р. 40–50.
- Сьпіс сяброў
Беларускага
Навуковаго
Таварыства на 1. I.1933,
LCVA, f. 281, ар. 2, b.
11, l. 4.
- Сьпіс сяброў
Беларускага
Навуковаго
Таварыства на 20.
II.1928, LCVA, f. 281, ар.
2, b. 11, l. 1.
- Сьпіс сяброў Бела-
рускага Навуковаго
Таварыства ў Вільні
зложаны ўрадом
товарыства 7. IV.1934,
LCVA, f. 281, ар. 2, b.
11, l. 5.
- Талочка, У. Беларусь
ў рэляцыі а. Петра
Камінскага, аўдытара
грэка-каталіцкае
мітраполіі ў 1685 г.
Гадавік Беларускага
Навуковага
Таварыства. Вільня,
1933, т. 1, р. 46–51.
- Талочка, У. Ф.
Багущэвіч Э.
Арэшчыха [Eli-
za Orzeszkowa].
Запісы Беларускага
Навуковага
Таварыства. Вільня,
1938, № 1, р. 33–34.
- Унучак А. Наша
Нива и беларусское
национальное
движение начала XX
в. *Acta humanitaria
universitatis Saulensis*,
2011, т. 12, р. 172–180.
- Хроніка. Калосьсе,
1937, т. 3, № 2(11), р.
126; № 3 (12), р. 190.
- Хроніка: У Беларускам
Навуковым Т-ве.
Калосьсе, 1938, т. 4, №2
(15), р. 127; № 4 (17), р.
254; 1939, т. 4, № 1 (18),
р. 62; т. 5, № 2 (19),
р. 127.
- Хроніка: Экспанаты
Беларускага Музею на
выстаўках ў Варшаве і
Вільні. Калосьсе, 1937,
т. 3, № 3 (12), р. 190.
- Шкелёнак М. У
трахсотныя ўгодкі
сьмерці вялікага
канцлера Льва Сапегі.
*Гадавік Беларускага
Навуковага
Таварыства*. Вільня,
1933, т. 1, р. 17–45.
- Шкелёнак, М. Падзел
гісторыі Беларусі на
перыёды. Запісы Бела-
рускага Навуковага
Таварыства. Вільня,
1938, № 1, р. 1–9.